

УДК 332.1:338.43:334.7

Гусак В.Г.

здобувач кафедри менеджменту
Черкаського державного технологічного університету

АЛГОРИТМ ПОБУДОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ПРОМИСЛОВО-ХАРЧОВОГО КЛАСТЕРА

У статті визначена необхідність комплексного моніторингу середовища функціонування кластерних структур у регіоні. Запропоновано систему моніторингу регіонального базового кластера, яка складається з трьох блоків. Сформовано алгоритм моніторингу промислово-харчового кластера регіону. Запропоновано схему моніторингу суб'єкта господарювання, який входить до складу регіонального промислово-харчового кластера.

Ключові слова: регіональна економіка, моніторинг, кластерні об'єднання суб'єктів господарювання, промислово-харчовий кластер.

Гусак В.Г. АЛГОРИТМ ПОСТРОЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ МОНИТОРИНГА ПРОМЫШЛЕННО-ПИЩЕВОГО КЛАСТЕРА

В статье определена необходимость комплексного мониторинга среды функционирования кластерных структур в регионе. Предложено систему мониторинга регионального базового кластера, который состоит с трёх блоков. Сформулирован алгоритм мониторинга промышленно-пищевого кластера региона. Предложено схему мониторинга хозяйственного субъекта, который входит в состав регионального промышленно-пищевого кластера.

Ключевые слова: региональная экономика, мониторинг, кластерные объединения субъектов хозяйствования, промышленно-пищевой кластер.

Gusak V.G. THE ALGORITHM FOR THE CONSTRUCTION OF A REGIONAL MONITORING SYSTEM INDUSTRIAL-FOOD CLUSTER

The paper identified the need for a comprehensive monitoring environment functioning cluster structures in the region. The system of monitoring regional base cluster, which consists of three blocks is proposed. Formed algorithm for monitoring industrial-food cluster region. The scheme monitoring entity, which is part of the regional industrial and food cluster.

Keywords: regional economy, monitoring, cluster associations of economic entities, industrial and food cluster.

Постановка проблеми. Останнім часом проблема залучення інвестицій для промислових кластерів регіону стоїть не настільки гостро, як проблема ефективного їх використання з урахуванням слабких і сильних сторін, потенціалу його подальшого розвитку. Тому спостерігаються випадки, коли привабливі з точки зору капіталовкладень підприємства використовують отримані інвестиційні ресурси неефективно, з великими втратами у вигляді грошових витрат, а також упущеної вигоди. Крім того, відсутня також система інформаційної підтримки реалізації прийнятих управлінських рішень на регіональному рівні та складених на їх основі планів фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Єдиний інформаційний простір, в якому окремі структурні підрозділи й кожен конкретний працівник усвідомлює свою роль у процесі підвищення ефективності виробництва й управління підприємством, дасть змогу регіональним менеджерам здійснювати поставлені стратегічні завдання з найбільшою віддачею й у найкоротші терміни, забезпечуючи конкурентоспроможність кластера на ринках.

На сьогодні стратегічним чинником поступального розвитку регіональної економіки є оцінка стійкості розвитку насамперед промислових кластерів регіону. Макроекономічний регіональний сталий розвиток зумовлюється стійким розвитком суб'єктів господарювання регіону. У стратегічному забезпеченні економічної продовольчої безпеки країни і складових її регіонів основну роль відіграють суб'єкти господарювання промислово-харчового кластера, оцінка стійкості діяльності й розвитку яких є особливо актуальною. Сталий розвиток регіональної економіки зумовлено комплексною системою показників суб'єктів господарювання регіональних кластерів, що відбивають у динаміці економічне зростання, зміцнення фінансового стану й підвищення ефективності використання всієї сукупності ресурсів.

Отже, необхідність розробки методики поетапної побудови й упровадження комплексної системи моніторингу ефективності діяльності промислово-харчового кластера регіону в сукупності з оцінкою стійкості його розвитку як основи для прийняття стратегічних управлінських рішень зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засновником наукової школи кластерів у світі є М. Портер [1], який визначив основні теоретичні положення щодо всіх етапів розвитку кластерних об'єднань. В Україні найбільші теоретичні здобутки у сфері кластерного розвитку розроблені С.І. Соколенком [2]. Також значні здобутки в теорії кластерів мають такі науковці, як М.П. Войнаренко, А.П. Заєць, Ю.В. Громико, О.І. Мамонова, Г.В. Іванченко, А.Е. Шаститко та інші.

Метою статті є розробка алгоритму побудови регіональної системи моніторингу промислово-харчового кластера.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки до рівня ефективності господарської діяльності будь-якої комерційної організації або кластерних структур висуваються підвищені вимоги. На сьогодні на перший план вийшла проблема відсутності якісної оцінки потенційно слабких і сильних сторін кластера як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі з метою реалізації виробленої стратегії розвитку. У сформованій ситуації регіональному менеджеру допоможе створення системи моніторингу ефективності функціонування кластера, що враховує специфіку виробництва та його галузеві й регіональні особливості.

Система моніторингу регіонального базового кластера включає в себе кілька блоків залежно від предмета дослідження:

- моніторинг виробничої діяльності;

- моніторинг фінансового стану;
- моніторинг інвестиційної привабливості й результативності вкладень.

Особливий блок являє собою моніторинг показників ефективності функціонування (результатів діяльності) базового кластера і складових його структури суб'єктів господарювання, окремі елементи якого присутні в кожному з перерахованих блоків.

Так, для потенційних інвесторів особливу важливість набуває перший і останній блоки, оскільки при нестабільному фінансовому стані істотно збільшується ризик втрати вкладених коштів, а інвестор обере найбільш привабливе в рейтингу підприємство. Має значення ефективність функціонування суб'єкта господарювання, оскільки низька рентабельність наряд чи приверне інвесторів до вкладення коштів у розвиток кластеру.

Менеджери зацікавлені в максимізації прибутку – основи фінансового ресурсу для подальшого розвитку організації, що припускає підвищення ефективності в усіх напрямках фінансово-господарської діяльності. Природно, що промисловим підприємствам найбільшу увагу слід приділяти моніторингу виробничої діяльності, оскільки саме в цій сфері створюються основні доходи цієї групи суб'єктів господарювання. Узагальнюючи аналіз теоретичних і методичних підходів до створення та проведення системи спостережень за діяльністю суб'єктів господарювання у межах кластера, ми пропонуємо алгоритм проведення моніторингу, який має включати кілька етапів (рис. 1).

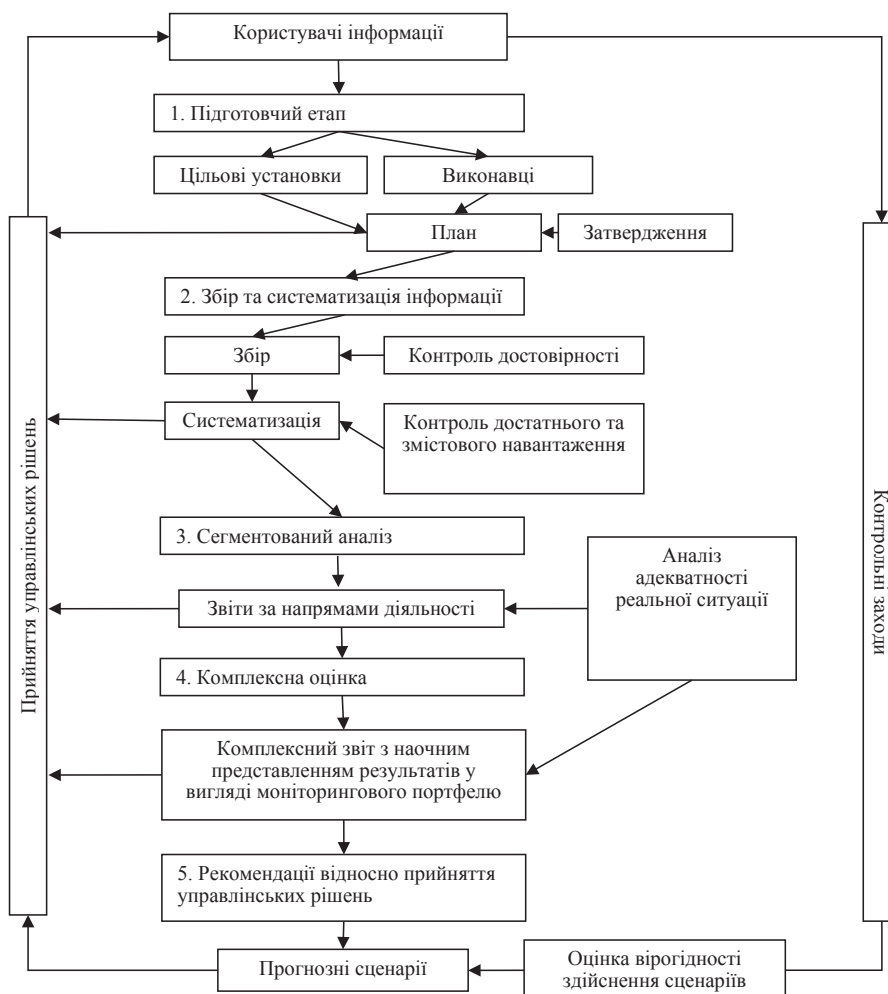

Рис. 1. Алгоритм моніторингу промислово-харчового кластера регіону

1. Підготовчий етап повинен бути здійснений з особливою ретельністю, оскільки якість проведення першого етапу моніторингу багато в чому визначає ефективність отриманих кінцевих результатів і оцінок та вироблених на їх основі рекомендацій з питань прийняття управлінських рішень. Перший крок моніторингу – формування цільових установок. Цілі проведення моніторингу визначають користувачі отриманої в підсумку спостережень інформації:

- органи державної влади за допомогою моніторингу зможуть отримувати всю необхідну інформацію для розробки і здійснення ефективної економічної політики з метою уникнення диспропорцій в економіці, криз;

- інвестори зацікавлені в надійності власних вкладень і високої ефективності проектів;

- для менеджменту суб'єктів господарювання у межах кластера – це виявлення вузьких місць виробництва, які вимагають вживання адекватних заходів, отримання інформації, що дає змогу приймати обґрунтовані рішення, котрі сприяють реалізації можливостей, що відкриваються, і мінімізації можливих ускладнень (проблем), викликаних несприятливою кон'юктурою ринку, посиленням конкуренції тощо. Також регіональному менеджеру потрібні дані для розробки стратегічних планів розвитку виробництва, поточних бізнес-планів, залучення інвесторів, складання й реалізації інвестиційних проектів.

Водночас з формулюванням цільової спрямованості слід визначитися з конкретними виконавцями моніторингу. Головне, що в справу мають вступити справжні професіонали, які розроблять план реалізації поставлених цілей. Відповідальні особи чи фірма за погодженням із замовниками визначають рівень точності показників і вихідних даних, а також форму звітності, зручну для виконавців моніторингу й доступну та зрозумілу для кінцевих користувачів інформації. При цьому для здійснення контрольних заходів можливо передбачити надання проміжних звітів у процесі реалізації програми моніторингу.

Відповідальні особи або фірма самостійно розроблять перелік завдань, послідовне вирішення яких надасть можливість домогтися поставлених цілей, і визначать план проведення системи моніторингу заходів.

На підготовчому етапі визначаються об'єкти (процеси) дослідження, виявляються характерні риси, перелік базових показників, за якими буде здійснюватися аналіз, а також склад «вихідних» даних.

Загалом за підсумками підготовчої роботи має бути складено план проведення моніторингу, де чітко визначені мета спостереження, вирішувані завдання, необхідна кількість інформації, обсяг робіт і відповідальні особи, ступінь точності результатів і форма висновків.

Контроль з боку користувача кінцевої інформації полягає в розгляді й затвердженні плану заходів, поданого аналітиками. Лише після згоди замовника можна переходити до збору даних та їх аналізу.

2. Етап збору й систематизації інформації.

На даному етапі спочатку слід визначити джерела інформації, можливий обсяг зібраних даних і технологію попередньої їх обробки, а також допустиму ступінь достовірності інформації.

Основою отримання інформації для проведення моніторингу служить бухгалтерська та фінансова звітність підприємств, дані внутрішнього управлінського обліку, а також макроекономічні показники, що характеризують стан економіки країни загалом і в регіональному розрізі, ситуацію на ринках товарів і послуг, купівельний попит тощо.

Інформація, акумульована в системі моніторингу, має носити комплексний характер для забезпечення адекватності прийнятих на її основі управлінських рішень щодо економічної ситуації.

При проведенні моніторингу використовується інформація як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел. Зовнішні джерела інформації умовно можна поділити на дві групи: державні й недержавні.

На державному рівні подана інформація про рівень економічного розвитку в цілому, показники інфляції, стан споживчого кошика і платоспроможний попит населення.

На регіональному рівні збирається інформація про фактори розвитку краю, що впливають на діяльність промислових підприємств і сільського господарства як основного постачальника сировини для переробки.

На рівні місцевої влади створюються умови організації земельних та майнових відносин, також встановлюються податкові обмеження на діяльність підприємства.

Недержавні джерела інформації становлять великі бази даних у вільному або обмеженому (платному) доступі, що включають таке:

- а) показники, які характеризують стан фінансово-кредитної сфери;
- б) динаміку показників товарних ринків;
- в) оцінку стану ринку праці: наявність на ринку працівників з необхідними навичками та рівнем освіти.

Така інформація акумулюється переважно у вигляді аналітичних таблиць на сайтах організацій, що проводять цілеспрямовані дослідження окремих секторів економіки або ринків, у мережі Internet.

Важливим елементом є контроль достовірності зібраних даних, який проводиться шляхом:

- а) відсіювання неперевіраних даних, отриманих з ненадійних джерел інформації;
- б) зіставлення показників, отриманих з різних джерел;
- в) за внутрішніми джерелами інформації можливе проведення перевірок відповідності поданих даних реальній ситуації (запасам матеріалів, готової продукції на складі тощо).

Якщо рівень достовірності даних, отриманих у середні підприємства, повністю залежить від якості організації документообігу й контролю, то інформація із зовнішніх джерел може бути значно спотворена.

Звіт про вжиті заходи щодо забезпечення затвердженого на першому етапі рівня достовірності зібраних даних варто надати кінцевим користувачам інформації для контролю. Так суттєво підвищується довіра замовника моніторингу до результатів його проведення.

Під час збору інформації слід виявляти найбільш значущі для цілей дослідження показники, які надані ляжуть в основу аналітичних оцінок. Необхідно визначити, чи є взаємозв'язки між досліджуваними показниками, а в разі їх виявлення, оцінити ступінь дії факторів на аналізовані процеси. З метою економії часу і грошей чинники з незначним впливом слід об'єднати в агрегований показник (у разі відчутного сумарного впливу) або, залежно від передбачуваної точності подальших прогнозів, не враховувати.

Наявні показники (фактори) групуються за видами діяльності підприємства, підгалузеві і галузеві. Зокрема, можна розбити за напрямками поточної, фінансової та інвестиційної діяльності, а в складі поточної діяльності – за основними видами продукції, робіт, послуг. Галузевий аналіз можна здійснити в розрізі підприємств, які динамічно розвиваються, ефективно функціонують, і кризових, що зазнають фінансові труднощі суб'єктів.

Отже, отримані за результатами проведеного збору, попередньої обробки та контролю показники систематизуються і подаються користувачам у вигляді таблиць, діаграм і графіків, а також попередніх висновків за підсумками їх аналізу. Така інформація – основа для всіх наступних етапів моніторингу, і від її якості безпосередньо залежить обґрунтованість пропонувананих далі прогнозів і рекомендацій.

3. Третій етап передбачає свого роду сегментований аналіз окремих напрямів діяльності господарської системи.

Спочатку розраховуються базові показники, що характеризують стан підприємства за окремими напрямками його діяльності. Наприклад, при оцінюванні ефективності виробництва розраховуються показники віддачі від використання наявних у розпорядженні підприємства ресурсів; у системі фінансового моніторингу такими є рентабельність активів, власного й позикового капіталів, а також коефіцієнти фінансової стійкості; при оцінюванні інвестиційної привабливості – рентабельність інвестованих коштів. Аналізуючи зміни даних показників у часі, виявляють характер впливу факторів на кінцеві результати. Всі чинники групуються залежно від тривалості і ступеня впливу, можливості їх регулювання з боку суб'єкта господарювання. Особливу увагу слід приділяти процесам, що спричиняють суттєві (більше ніж на 20%) коливання коефіцієнтів з виходом за встановлені нормативні кордони. Домогтися високого ступеня аналітичності можна, розрахувавши базові показники за окремими видами виробничої діяльності підприємства чи групами активів. Це дасть змогу оцінити внесок кожного сегмента у формуванні доходів суб'єкта господарювання, підтримати стабільність роботи, вказуючи на «вузькі» місця, які потребують вирішення проблеми.

Отже, за підсумками третього етапу користувачам будуть надані окремі звіти за різними напрямками діяльності підприємства, галузі чи промисловості загалом, які містять аналітичні оцінки за сегментами з обґрунтуванням цифровим і графічним матеріалом. Замовники інформації мають можливість за підсумками цього етапу моніторингу прийняти поточні управлінські рішення у межах окремих напрямів діяльності підприємства, галузі, регіону.

4. Четвертий етап – етап комплексного оцінювання об'єкта дослідження з виведенням за підсумками аналізу інтегрального показника, а також оцінюванням сильних і слабких сторін.

На четвертому етапі попередні висновки, отримані за результатами проміжних розрахунків, акумулю-

ються в єдину картину, що характеризує функціонування суб'єкта господарювання у вигляді кількісних і якісних показників. Саме на етапі комплексного оцінювання суб'єкта господарювання на ринку, у регіоні, галузі, на тлі діяльності конкурентів, за рівнем задоволення запитів споживачів, виправдання очікувань інвесторів та акціонерів тощо.

За підсумками четвертого етапу користувачам інформації надається комплексний звіт з наочною ілюстрацією результатів аналізу, що дає змогу сформулювати цілісне уявлення про стан об'єкта дослідження.

5. Мета моніторингу – виявлення негативних тенденцій і перспектив для уникнення кризових явищ і максимальної реалізації можливостей розвитку промислово-харчового кластера.

На цьому етапі здійснюється прогнозування результатів подальшої діяльності суб'єктів господарювання кластера в умовах мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища.

Надалі стратегічні плани кластера складаються на основі висновків і рекомендацій, отриманих за результатами моніторингу економічного суб'єкта, представленим у зручній наочній формі із зазначенням вузьких місць і переваг порівняно з конкурентами. Тобто, саме на останньому етапі стає можливим приймати рішення довгострокового характеру, що визначають діяльність організації на перспективу.

Одним з основних принципів моніторингу є безперервність спостережень. Отже, поданий алгоритм відображає один цикл моніторингу. Загалом схема проведення моніторингу представлена на рис. 2, де зібрано всі розглянуті вище етапи проведення моніторингу.

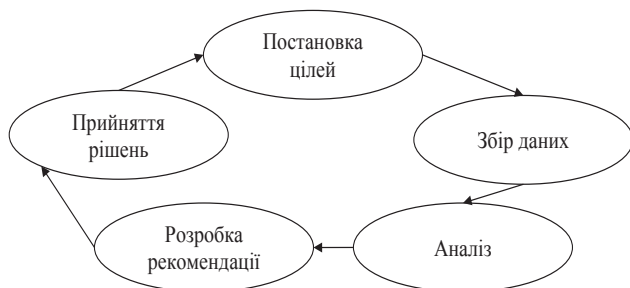

Рис. 2. Схема моніторингу суб'єкта господарювання, який входить до складу регіонального промислово-харчового кластера

Висновки. Отже, моніторинг передбачає побудову системи постійних спостережень, аналітичних процедур і вироблення рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень, повторюваних з певною періодичністю. Тим самим забезпечується своєчасність і оперативність надання необхідної інформації.

Одноразове впровадження поданої методики проведення моніторингу в систему регіонального управління промислово-харчовим кластером неможливе. Створення розвинутої системи регіонального моніторингу ефективності господарської діяльності суб'єктом кластера передбачає наявність певної первісної інформаційної бази даних про функціонування всієї сукупності об'єктів дослідження, яка дає змогу провести комплексний ретроспективний аналіз з метою виявлення закономірностей зміни показників діяльності суб'єктів кластера в часі. Отже, необхідно здійснити на рівні регіону попередні підготовчі заходи, що мали характер експрес-діагностики функціонування суб'єктів господарювання промислово-харчового кластера регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2001. – 207 с.
2. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
3. Войнаренко М.П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. П. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 31–34.
4. Заец А. Инновационные кластеры станут институциональным механизмом реализации соответствующих инновационных приоритетов / А. Заец // Сайт «Express-release». – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <<http://express-release.com/release/9968>>.
5. Громыко Ю.В. Что такое кластеры и как их создавать? / Ю. В. Громыко // Сайт «О ситуации в России» // Альманах «Восток». – 2007. – № 1(42). – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.situation.ru/app/j_art_1178.htm>.
6. Кластери як інструмент регіонального розвитку : [Матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16-20 липня 2012 р.)] / За ред. О.І. Мамонової. – Х. : ХарРІ НАДУ, 2012. – 115 с.
7. Іванченко Г.В. Розробка кластерної моделі розвитку регіону: методологічний підхід / Г.В. Іванченко // Ефективна економіка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2049>.
8. Шаститко А.Е. Кластеры как форма пространственной организации экономической деятельности: теория вопроса и эмпирические наблюдения / А.Е. Шаститко // Теория экономических исследований. – 2009. – № 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к журналу : <http://cyberleninka.ru>.